

Nowa stara architektura

Problem współistnienia nowej i starej architektury w świetle szeroko rozumianej ochrony zabytków nie od dziś wywołuje liczne polemiki, które często przyjmują formę zażartych sporów. Biorą w nich udział zarówno ludzie „z branży” – m. in. architekci, urbaniści, konserwatorzy, historycy sztuki, jak i ludzie niewykształceni w żadnej z wyżej wymienionych dziedzin, będący jednak w mniejszym bądź większym stopniu odpowiedzialni za kształtowanie przestrzeni danego miejsca. Głos zabierają także osoby wydawałoby się zupełnie z zewnątrz, chociażby lokalne społeczności, które również chcą wypowiadać się i przedstawiać stanowisko wobec planowanych czy realizowanych prac remontowych, konserwatorskich, restauratorskich bądź niezwykle w ostatnich latach popularnych rewitalizacji.

Można powiedzieć, że historia przebudowy obiektów zabytkowych jest równie długa jak samo ich istnienie. Wraz

z pojawianiem się kolejnych tendencji, prądów czy ogólnie mówiąc stylów architektonicznych nieustannie powraca pytanie jak postępować wobec wcześniejszej zabudowy. Niszczyć ją i zastępować nową? Dobudować nowe elementy tak aby stworzyły integralną całość z istniejącymi? A może zabezpieczyć dany obiekt czy zespół w aktualnym stanie zachowania i „nowe” wznieść obok? Historia pokazuje, że nie zawsze zabytkowe obiekty architektoniczne traktowane były z należytyym szacunkiem. Wystarczy przypomnieć co czasy nowożytne zrobiły z architekturą gotycką, która odzyskała swoje prawa dopiero na przełomie XVIII i XIX wieku (choć i tu zaczęto popadać w skrajność, kiedy w imię rozgorzałej fali regotycyzacji niszczone wszelkie późniejsze przebudowy i – zazwyczaj na siłę – przywracano elementy „z epoki”...¹⁾). Należy jednak pamiętać iż dopiero na wspomnianym przełomie wieków idee ochrony zabytków zaczynały się kształtować w sposób świadomy i skodyfikowany²⁾. Wcześniejsze inicjatywy miały charakter dowolny i nie zawsze dla zabytku najlepszy. Nie chcę jednak

w tym miejscu poświęcać więcej uwagi genezie i kształtowaniu się nowoczesnej opieki nad zabytkami, gdyż będzie ona tematem kolejnego artykułu z niniejszej serii.

Poruszona została wcześniej kwestia wprowadzania nowych elementów do zabytkowych obiektów architektonicznych. Choć często wiąże się ono z zastosowaniem zupełnie innych materiałów i technik budowlanych, nie mówiąc już o wykorzystaniu form, które w chwili wznoszenia danego obiektu były raczej nie do pomyślenia, efekt końcowy może być niezwykle ciekawy i co najważniejsze tworzący harmonijną, zintegrowaną całość. Doskonały przykład takiej przebudowy stanowi Allen Lambert Galleria i Heritage Square wchodzące w skład kompleksu BCE Place (Brookfield Place) w Toronto [il.1]³, [il.2]⁴, będącym swego rodzaju centrum finansowym miasta. Wzniesione zostały według projektu międzynarodowej sławy hiszpańskiego architekta Santiago

Calatravy Vallsa w latach 1987 – 1992⁵. Stalowa konstrukcja przypominająca swą formą krzyżowo – żebrówce sklepienia gotyckich katedr [il.3]⁶ przykrywa pasaż, przy którym oprócz nowoczesnych budynków biurowych i bankowych znajduje się także jedenaście obiektów o zabytkowym charakterze⁷ [il.1]. Realizacja Calatravy łączy nową i starą architekturę w sposób o tyle odważny i złożony, iż z jednej strony widzimy jak typowa XIX – wieczna miejska zabudowa zestawiona została z nowoczesną, można by rzec industrialną konstrukcją, która z drugiej strony sama dodatkowo stanowi reminiscencję architektury gotyckiej. Całość nie wpływa negatywnie na zabytkowy charakter wcześniejszych budynków, razem tworzą pełną harmonii, organiczną przestrzeń, która zyskała miano „auli światła”⁸.

Również w Toronto znajduje się niezwykle interesujący obiekt, w którym także do „starego” dobudowano „nowe” – Muzeum Królewskie [il.4]⁹. Najstarszą część kompleksu wzniesiono w latach 1912 – 1914¹⁰ w stylu neoromańskim, kolejne skrzydło nazywane przez ówczesną prasę „dziełem sztuki architektonicznej”¹¹ pochodzi z roku 1933. Następne lata przynosiły kolejne przebudowy, wśród których najciekawszą stanowi ostania zaledwie 2007 roku. Wzniesione dwa lata temu skrzydło zaprojektował Daniel Libeskind we współpracy z kanadyjską firmą designerską Bregman + Hamann Architects¹². Bryła budynku nasuwa – zupełnie zresztą słusznie – skojarzenie z różnorodnymi, często niezwykle fantastycznymi

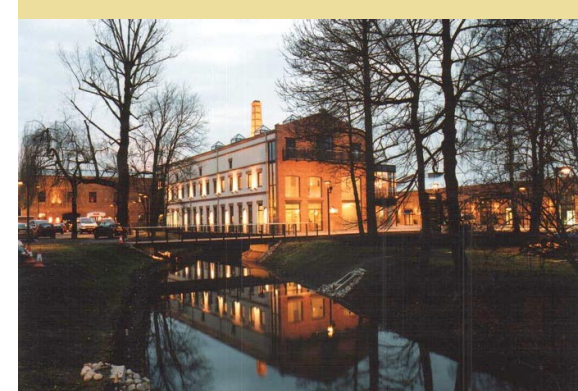
formami kryształów. Sprawia wrażenie jakby swoimi ostrymi krawędziami wbijała się w otaczające ją budynki [il.5]¹³. Choć wyraźnie dominuje w całym kompleksie, nie wydaje się, aby swoją dekonstruktywistyczną formą przytłaczała starsze skrzydła. Bez wątpienia oryginalny projekt Libeskinda wywoływał i wywołuje liczne dyskusje, a zwolenników ma tyle samo, co przeciwników.

Współistnienie zabytkowej i nowoczesnej architektury często dotyczy nie tylko jednego obiektu, ale i całych zespołów urbanistycznych. Doskonały przykład stanowią holenderskie miasta – Amsterdam [il.6]¹⁴, Delft [il.7]¹⁵ czy Maastricht [il.8]¹⁶, w których do dziś odnaleźć możemy ulice łudząco podobne do tych, które spotkać można na XVII – wiecznych obrazach. Jednak tylko z pozoru czas się w nich zatrzymał.

Miasta te rozwijają się i rozbudowują z każdym dniem, wykorzystując silnie zakorzenione wzorce architektoniczne, które na stałe wpisały się w ich tak wyjątkowy i charakterystyczny krajobraz. Nowe budynki wznoszone są nie tylko w zbliżonej do dawnej architektury skali, ale i przy wykorzystaniu podobnych materiałów.

Przebudowa zabytkowych obiektów architektonicznych, zwłaszcza tych popadających w całkowitą ruinę, przebiega dziś pod bardzo popularnym hasłem rewitalizacji. Termin ten oznacza *proces zmian przestrzennych, technicznych, społecznych i gospodarczych, podjętych w interesie publicznym, których celem jest wyprowadzenie obszaru z sytuacji kryzysowej, przywrócenie mu dawnych funkcji bądź znalezienie nowych funkcji oraz stworzenie warunków do jego dalszego rozwoju z wykorzystaniem jego cech endogenicznych*¹⁷. Ta lapidarna w formie aczkolwiek bardzo treściwa definicja zwraca uwagę na najistotniejsze aspekty zabiegów rewitalizacyjnych, które zazwyczaj połączone są z pracami konserwatorskimi i restauratorskimi. Udało się dzięki nim uratować wiele całkowicie zaniedbanych i niszczących zabytków, między innymi budynek dawnej fabryki papieru, popularnie zwany „Starą Papiernią” w Konstancinie – Jeziornie [il.9]¹⁸ – [...] *znalazł się prywatny inwestor, który uratował zabytek, zamieniając go w centrum handlu, usług i gastronomii.*¹⁹ Prace zakończone zostały pod koniec 2002 roku²⁰. Dawne wnętrza zostały odbudowane i przy-stosowane do nowych funkcji [il.10, 11]²¹. Tomasz Urzykowski zwrócił w swoim

artykule uwagę na bardzo ważną kwestię – inwestorowi nie zależało na rozbiórce walącej się fabryki, ale na jej odbudowie z zachowaniem jak największej substancji zabytkowej. Nadal niestety, kiedy wydawałoby się, że opieka nad zabytkami stała się zjawiskiem powszechnym i mocno już zakorzenionym w świadomości społecznej, wielu inwestorów spogląda na obiekty zabytkowe jak na przeszkody, które trzeba szybko usunąć. W przypadku papierni inwestor i projektanci podeszli do zabytkowych obiektów z dużym szacunkiem. Zachowali ich układ, formę, wysokość, a co najważniejsze charakter i klimat [...]. Architekci utrzymali przemysłowy charakter obiektów – gdzieś widać pozostawione stare rury i izolatory, do tego doszły nawiązujące do fabrycznej stylistyki lampy, metalowe schody i trapy, wreszcie zanurzone w przepływającym pod fabryką kanale oryginalne turbiny napędzające niegdyś maszynę do produkcji papieru²². Doskonale połączono w przypadku odbudowy Starej Papierni nowoczesne rozwiązania architektoniczne z zarówno XIX-wieczną zabudową fabryczną, jak i całym jej otoczeniem. Udanych rewitalizacji pojawia się w kraju coraz więcej, dla przykładu należy w pierwszej kolejności wymienić łódzką „Manufakturę”, a także między innymi dawną Fabrykę Wyrobów Metalowych w Tczewie, która po odbudowie funkcjonuje jako Muzeum Wisły czy zakrojone na szeroką skalę prace na bydgoskiej Wyspie Młyńskiej.

Rewitalizacja zabytkowych obiektów architektonicznych jest jedną z wielu form ich ochrony. Pozwala na odbudowę dawnej architektury, nadając jej jednocześnie nowe funkcje, przywracając do życia. Niech podsumowaniem będą słowa odnoszące się co prawda bezpośrednio do Starej Papierni, ale myślę, że można je umieścić także w kontekście całego niniejszego tekstu, zwłaszcza ostatni fragment – *W stary budynek wchodziła nowa funkcja – papiernia po przebudowie musiała po prostu być hybrydą łączącą stare z nowym, dialogiem historycznych murów z współczesną architekturą, poprzez zastosowanie nowego uwypuklającą stare i dzięki staremu wzmacniającą nowe*²³.

Przypisy:

1. Kosiewski Piotr, Krawczyk. *Latarnia pamięci. Od muzeum narodu do katechizmu konserwatora*. [w:] *Zabytek i historia. Wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku. Antologia*, Warszawa 2002, s. 19-23.
2. Patrz jak wyżej, s. 9 – 44.
3. Fot. Marcin Markowski.
4. Źródło ilustracji – gallery.photo.net/photo/4212258-lg.jpg (24.10.2009).
5. Patrz www.galinsky.com/buildings/bce/ (24.10.2009).
6. Źródło ilustracji – www.sacred-destinations.com/england/exeter-cathedral-pictures/h-5642.JPG (24.10.2009).
7. www.galinsky.com/buildings/bce/ (24.10.2009).
8. Jak wyżej.
9. Źródło ilustracji – www.gotherguide.com/Images/Canada/Toronto/Royal_ontario_museum.jpg (24.10.2009).
10. Patrz www.rom.on.ca/about/history/index.php (24.10.2009).
11. Jak wyżej.
12. Por. jak wyżej.
13. Źródło ilustracji – farm1.static.flickr.com/245/523564926_3f1dd1e8d5.jpg (24.10.2009).
14. Źródło ilustracji – www.bestlinkstoholland.com/amsterdam.jpg (24.10.2009).
15. Źródło ilustracji – media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/01/0c/c1/0e/delft.jpg (24.10.2009).
16. Źródło ilustracji – korbosch.files.wordpress.com/2007/06/Maastricht.jpg (24.10.2009).
17. um.warszawa.pl/rewitalizacja/index.php?id=136
18. Źródło ilustracji – www.starapapiernia.pl/foto.php (24.10.2009).
19. Urzykowski Tomasz, *Stare i nowe*, [w:] *Spotkania z zabytkami*, 2003, nr 5, s. 4.
20. Por. jak wyżej, www.starapapiernia.pl/historia.php (24.10.2009).
21. Źródło ilustracji – www.starapapiernia.pl/foto.php (24.10.2009).
22. Urzykowski T., dz. cyt., s. 6 – 7.
23. Jak wyżej, s. 7.

